

RUSKA ENERGETSKA POLITIKA I BALKAN

Milan Simurdić*

Osnovne postavke ruske spoljne energetske politike

Ukoliko spoljnu politiku posmatramo kao svojevrsni produžetak unutrašnje politike, onda nam taj postulat može značajno olakšati analizu ruske spoljne energetske politike, uključujući njenu implementaciju u regionu Balkana.¹ Predmet ovog prikaza biće prirodni gas, uz povremene osvrte na naftu, kao neizbežnu „drugu stranu medalje“ ruske energetske politike. Prethodno, nekoliko napomena o gasu. Za razliku od nafte, kojom se trguje na svetskom „spot“ tržištu, gas se do krajnjih korisnika uglavnom transportuje gasovodima. Gasovodi se često protežu preko nekoliko država, sa različitim političkim i ekonomskim uređenjima. To ih čini „osetljivom“ robom, podložnom raznim uticajima (političkim, ekonomskim, geografskim itd.) duž celog lanca - od proizvođača, preko tranzitnih država do potrošača. Rečju, gas je izraženo „geopolitička“ roba.² Sve je prisutnija ocena da je „geopolitika energetskih odnosa zamenila ili apsorbovala tradicionalnu geopolitiku vojnih balansa“.³

Prirodni gas smatra se gorivom budućnosti, kako zbog obimnih rezervi tako i usled ekološke prihvatljivosti. Sagorevanje gasa proizvodi oko 40 % manje štetnih gasova od uglja i 30 % manje nego nafta. Pošto se klimatske promene polako probijaju u vrh svetske politike, to je dodatni argument što se gas označava kao gorivo budućnosti. Procene govore da će gas biti najbrže rastući izvor primarne energije u svetu: narednih godina po značaju i zastupljenosti prevazići će ugalj, a do 2050. i naftu. Gas je više od običnog energenta. Veoma je tražen i profitabilan u hemijskoj i metalnoj industriji, a pogotovo za proizvodnju struje.⁴

Kako bi odgovorili na ovako ambicioznu temu uzećemo u obzir nekoliko elemenata: osnove ruske energetske politike, povezanost sa spoljnopoličkom koncepcijom i strategijom nacionalne bezbednosti. Taj okvir ćemo potom preneti u region Balkana, u period od poslednje dve godine, od kada je Rusija pokrenula projekat izgradnje gasovoda Južni tok. To nas dovodi i do energetske politike EU koja se susreće sa ruskom energetskom politikom, ne samo na izvorima gasa, već i u tranzitnim državama i na Balkanu. Pošto su

---

* Milan Simurdić je predsednik Foruma za međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji i bivši ambasador SR Jugoslavije i Srbije i Crne Gore u Hrvatskoj (2001 – 2005).

¹ O značaju gasa i nafte za Rusiju najbolje govore podaci da iz tog sektora dolazi skoro četvrtina BDP, bezmalo dve trećine prihoda od izvoza i polovina prihoda državnog budžeta. Vidi: „Cevovodi, politika i moć“, Centar za evropsku reformu, London, prevod na srpski jezik, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2009, str. 3.

² Definicija geopolitike koju imamo u vidu je ona koju su dali J. Barnes, M.H.Hayes, A.M.Jaffe i D.G.Victor u uvodu knjige *Natural Gas and Geopolitics-from 1970 to 2040*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006. Prema njima, radi se o uticaju geografskih, kulturnih, demografskih, ekonomskih i tehnoloških faktora na politički diskurs među akterima na međunarodnoj sceni. „Ono što je važno u ovoj definiciji je relativna, ali i zajednička dobit iz moguće saradnje“, kažu autori i ističu da države koje se odlučuju da uvezu velike količine gasa stavljaju bezbednost svojih energetskih sistema delimično u ruke drugih. To, zauzvrat, daje i isporučiocima i korisnicima gasa udeo u unutrašnjoj političkoj stabilnosti druge strane. Dakle, „to je ono što podrazumevamo pod „geopolitikom gasa“- ne samo beskrajna trku za globalnom pozicijom, već i velike političke akcije vlada, investitora i drugih ključnih protagonista koji odlučuju koji će se gasni projekti izgraditi, kako će se deliti dobit i kako će se upravljati rizicima zavisnosti od međunarodne trgovine gasom“.

³ Dimitri Trenin, *Geopolitika energije u odnosima Rusija-EU, Cevovodi, politika i moć*, Centar za evropsku reformu, London, prevod na srpski jezik, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2009, str. 15.

⁴ Svetske rezerve gasa koncentrisane su u relativno malom broju država: svega pet država kontroliše 67 odsto svetskih rezervi gasa - Rusija, Iran, Katar, Saudijska Arabija i Emirati. Rusija poseduje 27 odsto rezervi gasa, a sa Iranom zajedno kontroliše polovinu potvrđenih svetskih rezervi. Moskva će zasigurno ostati glavni svetski proizvođač gasa u narednim decenijama. Poređenja radi, SAD poseduju 3 odsto svetskih rezervi. Rezerve su na mestima udaljenim od budućih mesta najveće tražnje - SAD, EU, Kine, Indije, Brazila. Zbog toga se procenjuje da će rastuća uloga gasa sve više uticati na odnose proizvođača i potrošača, a time i na svetsku političku scenu. Oko 80 odsto svetskih rezervi gasa, ali i nafte, nalazi se u vlasništvu i pod kontrolom država izvoznica i njihovih energetskih kompanija.

gasovodi dugotrajni i složeni projekti, neizbežno ćemo skrenuti temu do izvora gasa. Ponudićemo na kraju i osnovne zaključke i prognoze.

Polazišta aktuelne ruske energetske politike definisana su u dokumentu „Ruska energetska strategija do 2020.“, koji je usvojen 2003.⁵ godine. Polazna konstatacija je da „Rusija poseduje velike energetske resurse – na teritoriji nalazi se jedna trećina svetskih rezervi gasa, jedna desetina rezervi nafte, jedna petina rezervi uglja i 14 % rezervi uranijuma, ali i snažan energetska kompleks koji je temelj ekonomskog razvoja i instrument unutrašnje i spoljne politike“. Energetska politika treba da bude usmerena na promenu od snabdevača sirovinama ka aktivnom učesniku na globalnom tržištu, što je zadatak od „strateškog značaja“. To obezbeđuje energetska bezbednost Rusije i ona ostaje „stabilan i pouzdan partner evropskih država i cele svetske zajednice“. ⁶ Strategija identifikuje Evropu i Aziju kao primarna tržišta za rusku spoljnu energetska politiku formulacijom da „strateškim interesima Rusije odgovara formiranje zajedničke energetske politike, kao i energetske i transportne infrastrukture u regionima Evrope i Azije, uz obezbeđenje nediskriminirajućeg tranzita energije“. Država će „podsticati učešće ruskih kompanija u razvoju i realizaciji velikih međunarodnih projekata u transportu gasa i nafte prema Zapadu i Istoku“, stoji u dokumentu. Pažnju privlači i sledeći deo: „ Problemi tranzita za Rusiju, koja ima jedinstvenu geografsku i geopolitičku poziciju, imaju posebno značenje... Tržište Centralne i Zapadne Evrope će biti jedno od najvećih tržišta u narednih 20 godina“.

Ruska koncepcija spoljne politike iz 2008. o energiji govori šturo. Međutim, ona postavlja značajne zadatke pred rusku diplomatiju: „ jačanje strateškog partnerstva sa vodećim proizvođačima energetske resursa, razvoj aktivnog dijaloga sa državama potrošačima i tranzitnim državama (...) mere za održavanje pouzdanog energetske snabdevanja praćene odgovarajućim aktivnostima usmerenim na stabilnost tražnje i bezbednost tranzita“. Vredi izdvojiti i zadatak posvećivanja posebne pažnje proizvođačima energije na Bliskom istoku što je od „strateškog značaja za ruske nacionalne interese“. ⁷ U odnosu na prethodnu strategiju nacionalne bezbednosti, energija dobija izraženije mesto u novom tekstu i to u dva aspekta: kao resurs i kao bezbednosno pitanje. Energija je predstavljena kao instrument moći koji jača poziciju Moskve u međunarodnim poslovima i obezbeđuje resurse za strateško odvratanje. ⁸ Dakle, u punoj meri važe reči tadašnjeg predsednika Putina koji je 2005. rekao da „Rusija nema druge oblasti u kojoj može da bude lider“ jer poseduje konkurentne, prirodne i tehnološke prednosti koje je mogu postaviti na vodeće mesto u globalnom energetske sektoru. Istom prilikom, na sastanku Nacionalnog saveta za bezbednost, rekao je i da je „energija najvažnija sila svetskog ekonomskog napretka. Tako je oduvek bilo, tako će biti i u budućnosti“. ⁹

Gasprom predstavlja oličenje ruske energetske spoljne politike. ¹⁰ Reč je o kompaniji u većinskom državnom vlasništvu. ¹¹ Nastala je iz sovjetskog Ministarstva za gas i po osnovnoj zamisli trebalo je da objedini sisteme za eksploataciju i prenos gasa u Rusiji, Ukrajini i Belorusiji. Kontroliše 80 % ruskih rezervi gasa i celu infrastrukturu za gas, odnosno

---

⁵ *Summary of Energy Strategy of Russia for the Period up to 2020*, vidi na: ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020.en.pdf

⁶ Za razliku od potrošača za kog energetska bezbednost označava stabilno, pouzdano i po prihvatljivim cenama snabdevanje energijama (naftom i gasom), za proizvođača to znači stabilnu i predvidljivu tražnju i cene koje opravdavaju po pravilu velike iznose koji se ulažu u istraživanje, proizvodnju i transport energije. (Napomena autora.)

⁷ *The Foreign Policy of the Russian Federation*, 12.07.2008, vidi na www.kremlin.ru

⁸ *Russian Analytical Digest*, No.62, 18.6.2009, <http://www.res.ethz.ch/analysis/rad/index.cfm>

⁹ *Russia: Is Georgian Gas Crisis Evidence of Moscow's New Energy Strategy*, *RFE/RL*, 23.01.2006, <http://www.rferl.org/content/article/1064978.html>

¹⁰ Ovogodišnja Forbes lista postavlja Gasprom na 22. mesto od 500 najuspešnijih svetskih kompanija; na prvom mestu je takođe energetska kompanija Royal Dutch Shell.

¹¹ *Moscow Times* je 27.5. izvestila da je pre godinu dana Gasprom bio na trećem mestu liste najvećih svetskih kompanija sa tržišnom kapitalizacijom od trista pedeset milijardi dolara. Ove godine pao je na 40. mesto sa kapitalizacijom od sto dvadeset milijardi dolara

transportnu tj. tranzitnu mrežu gasovoda.¹² Gasprom nije privatizovan na isti način kao naftna privreda. Iako nema spora oko ocene namera Gasproma da kontroliše ceo gasovodni lanac od izvora, preko tranzita, do kupaca na stranim tržištima, mišljenja o pozadini te politike se razlikuju. Prema jednim, Gasprom nije odustao od namere da kontroliše celokupni sistem za distribuciju gasa, pogotovo u Centralnoj i Istočnoj Evropi.¹³ Jer, ko kontroliše gasovode, kontroliše i kupca.¹⁴ Tome su suprotstavljene ocene da „Gasprom, kao i Rusija, želi da zaradi novac, da bude snažan, bogat i poštovan“. Gaspromovi potezi pogrešno se tumače kao sredstvo neke političke strategije: „energija jeste politički posao, ali je, u celini uzevši, biznis“.¹⁵

Dominantna reč iz navedenih dokumenata upravo je „tranzit“. On je od ključnog značaja za rusku spoljnu energetska politiku. Za Rusiju je podjednako važno da zadrži, kako tranzitni monopol, tako i presudni uticaj u energetici postsovjetskog prostora, u strateškom „bliskom susedstvu“. Rusija bi da spreči, u slučaju gasa, ponavljanje onoga što se dogodilo sa naftom: izgradnje naftovoda BTC, koji je kaspisku naftu doveo do Mediterana van ruske teritorije.¹⁶

Ruska energetska politika i Balkan

Ruska energetska politika na Balkanu može se posmatrati kao deo nadmetanja za pristup, kontrolu i uticaj u poslovima sa gasom i naftom, pogotovo u Kaspijskom basenu i Centralnoj Aziji.¹⁷ Jer, Balkan predstavlja poslednju etapu u dopremanju nafte i gasa iz tog regiona na putu prema, u slučaju gasa i gasovoda, evropskom tržištu, odnosno kada je reč o nafti do luka koje je odnose na svetsko tržište. Taj region sve se više dovodi u vezu sa „novom velikom igrom“, tj. savremenom replikom borbe za uticaj imperijalne Britanije i carske Rusije iz XIX veka.¹⁸ Na stranu istorijske paralele, stavovi današnjih aktera, a njihov broj sve je veći, suprotstavljeni su na nekoliko linija podele. Raspad Sovjetskog Saveza otvorio je mogućnost ulaska stranih kompanija u naftom i gasom bogati Kaspijski region i Centralnu Aziju. SAD su formulisale strategiju „koridora Istok-Zapad“, koja bi preko Crnog mora, Kavkaza i Kaspijskog mora dovela do otvaranja ovog prostora za eksploataciju i tranzit energenata. U suštini, EU podržava ovaj koncept i nastoji da se samostalno pojavi na tamošnjim energetske izvorima, nudeći koncept „Novog puta svile“.¹⁹ Na isti region sa povećanim angažovanjem računaju i Kina koja je uspela da sklopi dugoročne ugovore o kupovinama nafte i gasa sa Kazahstanom i Turkmenistanom. Rusija na sve ovo gleda sa podozrenjem i reaguje nastojanjem da očuva primat iz sovjetske doba, kako kada je reč o pristupu izvorima, tako i kada je reč o tranzitu gasa i nafte koji želi da u što većoj meri usmeri preko svoje teritorije. „ Ruska energetska strategija zasnovana je na principu što dužeg zadržavanja kontrole nad resursima u Centralnoj Aziji, a uključuje kontrolu nad proizvodnjom

---

¹² Gasprom kontroliše skoro 160 000 km gasovoda, sa 218 kompresorskih stanica i 25 podzemnih skladišta. Sistem je 2008. primio sedamsto četrnaest milijardi metara kubnih gasa, <http://eng.gazpromquestions.ru/index.php?id=6>

¹³ Vidi: Gazprom's Expansion in the EU-Co-operation or Domination, Agota Loskot-Strachota, Center for Eastern Studies, Warsaw, 2008, <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library>

¹⁴ Roman Kupchinsky, Russia: Does Gazprom Have a master Pipeline Plan, *RFE/RL*, 30.1.2006. <http://www.rferl.org/content/article/1065233.html>

¹⁵ Dimitri Trenin, Geopolitika energije u odnosima Rusija-EU „Cevovodi, politika i moć“, Centar za evropsku reformu, London, prevod na srpski jezik, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2009, str. 23.

¹⁶ Bitno je imati u vidu da je Rusiji izuzetno važno da sačuva Iran, sa drugim najvećim rezervama gasa na svetu, pod svojim uticajem i što duže van dosega evropskih kupaca. Strateško gasno partnerstvo sa Teheranom omogućava Moskvi da koketira sa, za sada, samo idejom formiranja „OPEC za gas“, odnosno sa idejom kartelizacije gasa.

¹⁷ Milan Simurđić, „Geopolitika prirodnog gasa“, feljton, *Ekonomist magazin*, Beograd, mart-maj 2008, brojevi 409-415.

¹⁸ Detaljnije u knjizi Lutz Kleveman, *The New Great Game - Blood and Oil in Central Asia*, Atlantic Books, London, 2003.

¹⁹ Deklaracija sa Praškog samita EU, maj 2009, dostupna na www.eu2009.cz

i tranzitom energije, kao i sticanje udela u infrastrukturi i u energetske kompanijama u Evropi“, ocena je iz jedne studije ruskog nastupa u tom regionu.²⁰

Začeci aktuelnog ruskog energetskeg interesa u našem regionu sežu u sovjetski period, u sedamdesete godine prošlog veka, kada se odvijala brza i obimna gasifikacija u SSSR-u i državama SEV-a. Na to je uticao i prvi naftni embargo nakon arapsko-izraelskog sukoba 1973. i okretanje evropskih potrošača snabdevanju naftom iz SSSR-a, ali i do tada nedovoljno zastupljenom energentu - gasu. U to vreme gas je, preko Mađarske, stigao i do Jugoslavije.²¹ Raspad SSSR –a i promene u državama Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć neko vreme zaustavile su širenje gasnih poslova. Vreme raspada Jugoslavije i ratnih sukoba bilo je vreme kada su poslovi sa gasom na Balkanu obustavljeni. Ipak, još je 1996. formirano zajedničko rusko-srpsko preduzeće Jugorosgaz, a 2006. Srbiji je ponuđeno učešće u projektu Plavi tok II, koji je bio preteča sada aktuelnog projekta Južni tok.

Aktuelnu fazu ruske energetske politike u regionu oličava projekat gasovoda Južni tok. Lansiran je kao rusko- italijanski projekat kompanija Gazprom i Eni, neposredno pre energetskeg samita u Zagrebu 2007.²² Na tom skupu ruski predsednik Putin ovako je obrazložio rusku energetske politiku na Balkanu: „Strateški cilj koji realizujemo je osiguranje pouzdanog snabdevanja energijom za sve države u regionu... naša politika uzima u obzir uključivanje balkanskih država u proces evropskih integracija, pa smo spremni da naše odnose razvijamo u saradnji sa EU“. Istakao je da su „ruski odnosi sa partnerima na Balkanu tradicionalno zasnovani na međusobnim simpatijama, zajedničkim duhovnim tradicijama, bliskosti jezika i kultura i zajedničkoj istoriji“. Da se radi o celovito osmišljenom, regionalnom pristupu potvrđuju reči Putina da je „od interesa razvoj gasne mreže u Makedoniji i proširenje gasne mreže na Albaniju, južnu Srbiju i Kosovo“. ²³ Usledili su brojni kontakti i potpisivanje osnovnih ugovora o izgradnji gasovoda Južni tok sa državama na potencijalnoj trasi.²⁴ Na njenom severnom kraku sa Srbijom i Mađarskom, dok su u toku pregovori sa Austrijom i Slovenijom. Na južnom kraku sa Bugarskom i Grčkom. Za sada se radi o preliminarnim, neobavezujućim dokumentima jer će konačna studija izvodljivosti biti okončana krajem 2010. Primetno je zalaganje ruske diplomatije da se na gasovod priključi što više država.

Projekat gasovoda Južni tok dočekan je brojnim komentarima. Većina analiza ističe da je prioritetna tranzitna funkcija regiona, ali sve više se navodi i značaj balkanskog tržišta. U suštini, prisutni su, kako geopolitički, tako i ekonomski razlozi. Tako, recimo, ima ocena da je Moskva svesna nastojanja Evrope da diverzifikuje snabdevanje gasom, pa teži da konsoliduje svoju poziciju u balkanskim državama, pre svega na njihovom energetskeg tržištu, jer se radi o budućim članicama EU.²⁵ U tom kontekstu, ukazuje se da se „Balkan već dugo percipira kao region od posebnog ruskog interesa i teško da će se toga osloboditi u bliskoj budućnosti“. ²⁶ Izdvaja se i stav da „Rusija želi da proširi svoj uticaj kako bi napravila protivtežu orijentaciji balkanskih država prema NATO-u i EU. Ruski energetskeg interesi osnovno su sredstvo jačanja ruskog uticaja u regionu Balkana i Jugoistočne Evrope. Oni su deo energetske strategije prema EU, sa gasovodom Južni tok i naftovodom Burgas-

---

²⁰ Europe's Energy Security, Gazprom's Dominance and Caspian Supply Alternatives, Central Asia-Caucasus Institute&Silk Road Studies Program, Washington D.C. Stockholm, 2008, http://www.isdp.eu/files/publications/books/Job5_EnergySecurity.pdf

²¹ U zapadne delove Jugoslavije - Sloveniju i Hrvatsku - dospelo je preko Austrije, a ne gasovodom duž teritorije Jugoslavije

²² Može biti zanimljivo istaći da je formiranje Gasproma rađeno po modelu upravo italijanskog energetskeg koncerna Eni. Vidi tekst u ruskom *Kommersantu*, 30.8.2008. na http://www.kommersant.com/p845604/Gazprom_Business_Gas/

²³ Govor Putina na energetskeg samitu u Zagrebu, 24.6.2007, dostupan na www.kremlin.ru

²⁴ Opširnije o Južnom toku na www.gazprom.ru

²⁵ Nicolo Sartori, *Russia's Energy Strategies in the Balkans*, Interns Yearbook, Analytica, Skopje, 2009, str. 48. http://www.analyticamk.org/files/Yearbook_2008.pdf

²⁶ Peter Bonin, *The last reserve of the imagined Great Power-On the significance of the Balkans for Russian political and economic actors*, *New Balkan Politics*, br.3, 2002

Aleksandropuli kao glavnim projektima“.²⁷ Ruska energetska politika susreće se na Balkanu sa dva aspekta energetske politike EU. Prvo, značajan deo balkanskih aktera već je u članstvu EU (Grčka, Rumunija, Bugarska) i primenjuje zajedničku energetska politiku EU, koja je još uvek prevashodno nadležnost država članica. Brisel pojačava angažovanje na dva plana: na prvom kroz jačanje regulative za unutrašnje tržište i bolju povezanost gasovodne infrastrukture, a na drugom kroz intenzivnu spoljnu energetska politiku radi pronalaženje novih izvora snabdevanja. Drugo, i one balkanske države koje nisu u članstvu Unije praktično su akteri procesa stabilizacije i pridruživanja sa otvorenom perspektivom članstva. Istovremeno, članstvom u Energetskoj zajednici one su faktički integrisane u unutrašnje energetska tržište Evropske unije. Preuzele su obavezu da primenjuju propise EU u oblastima gasa i struje. To znači da se u regionu Balkana ruska energetska politika susreće sa EU koja ima ambiciju da širi svoje propise i na rusko blisko susedstvo²⁸ kroz „izvoz“ svoje regulative i širenje važenja pravila unutrašnjeg tržišta, čime jača svoju energetska bezbednost.

Za oba aktera prioritetan je tranzitni značaj regiona. U slučaju Rusije radi se o alternativni prevelikoj zavisnosti (oko 80 %) od tranzita preko Ukrajine, dok se za EU radi o nastojanju da se smanji zavisnost od ruskog gasa (prosečno 25 % potrošnje i oko 40 % uvoza gasa) i formiranju od Rusije nezavisnih pravca snabdevanja. Nadmetanje oličava utakmica dva projekta - Južni tok i Nabuko. Bez obzira na odmerene zvanične izjave dve strane, prema kojima oni nisu međusobno suprotstavljeni, retorika posmatrača i analitičara liči na „rat gasovoda“. Grubo govoreći, Južni tok verovatno može da računa na dovoljno gasa, ali i na neizvestan plasman. Takođe, cela trasa na južnom i severnom kraku od Bugarske još nije sklopljena. Nabuko ima kupce ali, u ovoj fazi, ne i dovoljno gasa. Računa na snažnu podršku SAD. EU poseduje značajnu polugu uticaja preko regulative tržišta za gas sa kojom Južni tok tek treba da se sučeli. Protiv oba projekta je ekonomska i finansijska kriza, ali i pad tražnje gasa.²⁹ U suštini radi se o dva pristupa energetici. U slučaju Rusije, čiji gasovodi skoro isključivo vode na Zapad, orijentacija je na vertikalno integrisane, monopolske kompanije poput Gasproma, dok EU zagovara liberalizaciju tržišta, antimonopolsku regulativu i konkurentnost.³⁰

Uočljiva je užurbana gasovodna diplomatija duž celog energetska lanca, pogotovo oko projekata Južni tok i Nabuko. Izgradnja gasovoda sadrži četiri faze: konceptualnu, političku, komercijalnu i fazu izgradnje. Oba projekta nalaze se na sredini između političke i komercijalne faze. Sada se „prelamaju stvari“- konačna studija izvodljivosti za Južni tok stiže sledeće godine, kada stiže i finansijski okvir za Nabuko. Kada se pogleda najšira slika, sasvim je moguće da resetovanje odnosa Vašingtona i Moskve zahvati i ovu temu i odgovori na pitanje da li je energetska bezbednost pitanje saradnje ili nadmetanja. To potvrđuje Bela kuća najavom razgovora o saradnji u energetici, pogotovo o diverzifikaciji snabdevanja van Rusije i regiona na način koji ne uključuje „igru nulte sume“. ³¹ Deo odgovora mogao bi da bude relativno brzo poznat, što ne znači da će globalna energetska jednačina i njen regionalni, balkanski deo biti brzo rešeni.

²⁷ Vidi: Dr Mark A Smith, Russian Energy Interest in the Balkans, Defence Academy of the United Kingdom, 2008, [http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/balkan/08\(07\)MAS.pdf/view](http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/balkan/08(07)MAS.pdf/view)

²⁸ Milan Simurdić, Partnerstvo umesto proširenja, *Danas*, Beograd, 31.5.2009.

²⁹ Milan Simurdić, Takmaci ili saradnici, *Danas*, Beograd, 06.07.2009.

³⁰ U studiji Evropskog saveta za spoljne odnose „How to Deal with Russia Gas“ autor Pierre Noel iznosi da se od 1980. uvoz ruskog (sovjetskog) gasa u Evropu zapravo prepolovio, sa 80% na 40 %. Ruski gas sada predstavlja samo 6,5 % primarnog energetska snabdevanja EU, što je skoro nepomenjen procenat već 20 godina. Tako će, tvrdi ovaj autor, ostati u u bliskoj budućnosti. Problem, tvrdi Noel, nije zavisnost već podele u EU, pa je pravi odgovor u jačanju unutrašnjeg tržišta za gas u EU. Studija dostupna na www.ecfr.org

³¹ Obama to Press Kremlin on Energy, *The Moscow Times*, 03.07.2009, <http://www.themoscowtimes.com/article/600/42/379258.htm>

Zaključci, prognoze

Ruska energetska strategija na Balkanu sastavni je deo ukupnog spoljnopolitičkog nastupa Rusije u regionu - „prvi ešalon“ nastupa. Ruski energetske interesi i planovi koincidiraju sa približavanjem regiona EU. Države Balkana već su u članstvu EU ili su indirektno, preko Energetske zajednice, sektorski integrisane u Evropsku uniju. Energetika je u samoj srži odnosa Rusija-EU, to znači da je Balkan deo institucionalizovanog energetskog dijaloga Rusije i EU, na strani Brisela. Taj proces tek je u začetku i može se očekivati da će Rusija nastojati da, pre pune integracije regiona u Uniju, maksimalno pojača svoje prisustvo. Ovaj dijalog ne odvija se u vakuumu, na njega u značajnoj meri utiču kretanja u svetskim poslovima. U tom dijalogu ima elementa i saradnje i nadmetanja. Proces ima dve dimenzije: političku i ekonomsku, koje su isprepletane, međusobno se dopunjuju i dinamično smenjuju - čas nadvladava politika, pa i geopolitika, čas ekonomija. Ono što je za jednu stranu politika, za drugu može biti ekonomija i obrnuto. Energetska bezbednost postala je deo strategije nacionalne bezbednosti, kako Rusije, tako i EU, što dodatno povećava značaj teme. Nepodeljeno je razmišljanje da su EU i Rusija energetske međuzavisne i da je to dugoročno jedan od suštinskih faktora u njihovim odnosima. Odvojeno je pitanje da li Rusija dovoljno ulaže u nove izvore gasa i transportnu mrežu. Naime, među kupcima u EU provejava bojazan da u uslovima stalnog rasta domaće potrošnje i niskih investicija u nova nalazišta u dogledno vreme može doći do značajnog smanjenja količina ruskog gasa za izvoz. Potrebna je nova formula za međusobnu zavisnost – Rusiji su potrebna finansijska sredstva i tehnologija, kupcima u EU ruski gas.

Ekonomska i finansijska kriza, praćena padom tražnje gasa može na kraći, pa i srednji, rok da utiče na spoljnu energetske politiku Rusije. Sukcesivne gasne krize na relaciji Moskva-Kijev narušavaju poverenje u pouzdanost ruskih isporuka gasa. Na geopolitiku gasa negativno se odrazio sukob u Gruziji 2008. Projekti koji nose veću meru geopolitike u odnosu na ekonomske kriterijume mogli bi da čekaju na povoljnije vreme za rešavanje. Međutim, jednom zacrtane trase gasovoda i naftovoda žive sopstveni život nezavisno od realizacije i mogu značajno da utiču na politiku svih aktera.

Nastavak nadmetanja gasovoda i naftovoda na Balkanu u konceptu „igre nulte sume“ (zero sum-game) ne donosi održivo rešenje. Potrebne su obostrano dobitne kombinacije (win-win) – komplementarni, a ne konkurentni, međusobno isključivi projekti. I za Srbiju, uz poželjnu izgradnju Južnog toka, prioritet su različiti izvori i pravci dopremanja gasa. Ne bi trebalo sumnjati da je široka i razgranata gasovodna infrastruktura u regiona zapravo u funkciji stabilizacije regiona. Jednom izgrađeni gasovodi, pogotovo u regulisanom okruženju, sa predvidljivim i transparentnim pravilima igre, doprinose stabilnosti.

14.07.2009.